

OROL NA SLOVENSKU V MEDZIVOJNOVOM OBDOBÍ. NAPĚTÉ VZTAHY S ORGANIZÁCIOU SOKOL NA PŘÍKLADE TELOVÝCHOVNÝCH AKTIVÍT ŽIEN

Barbora MLYNEKOVÁ

Slovenská akadémia vied
Historický ústav
Klemensova 2522/19
811 09 Bratislava
Slovak Republic
barbora.mlynekova@savba.sk
ORCID: 0009-0009-8890-1500

MLYNEKOVÁ, Barbora. Orol in Slovakia in the Interwar Period. Strained Relations with Sokol Organization on the Example of Women's Physical Education. In *Studia Historica Nitriensia*, 2024, vol. 28, no. 2, p. 628-645, ISSN 1338-7219, DOI: 10.17846/SHN.2024.28.2.628-645.

Submitted text focuses on the activities of the organization Orol in Slovakia, whose members were actively involved in social and political activities in the Czechoslovak Republic. The main aim is to highlight the activities in the Orol organization, especially the physical education of women. Another aim is to bring to view the strained relations between the Orol and the Sokol through the example of women and girls. The text is limited chronologically by the formation of the first Orol unities in Slovakia in 1919 until the dissolution of the associations in 1938.

Keywords: Orol; Sokol; Interwar Period; Education; Women;

Klíčové slová: Orol; Sokol; medzivojnové obdobie; výchova; ženy;

Úvod

Vznikom Československej republiky sa otvoril priestor na šírenie demokratických myšlienok v spoločnosti. V Čechách, na Morave a Sliezsku, ale aj na Slovensku a Podkarpatskej Rusi, došlo k obnoveniu či k zakladaniu spolkov, ktoré mali rôznorodý charakter, napríklad osvetový, ale aj telovýchovný či športový. Na Slovensku k tomu prispeli prevažne Česi, ktorí zakladali zväčša nové spolky. S ich vplyvom na spolkovú činnosť súviselo aj založenie osvetovo-telovýchovnej organizácie Sokol na Slovensku. Priaznivci Sokola postupne zakladali svoje jednoty a to najmä po upokojení napätých medzinárodných vzťahov po roku 1919. Kým Sokoli zakladali prvé jednoty, tak na Slovensku prevažne katolíci prejavili záujem o pripojenie sa k osvetovo-telovýchovnej organizácii – Orol. Táto organizácia sa postupne stala protiváhou Sokola. Medzi členmi Orla a Sokola pano-

val dlhodobý konflikt, ktorý sa prejavil vo viacerých sektoroch verejného života. Napäté vzťahy medzi priaznivcami dvoch najväčších telovýchovných organizácií eskalovali v priebehu tridsiatych rokov 20. storočia. Po októbri 1938 sa pod vplyvom spoločenských zmien orolská a sokolská organizácia rozpustila. Osvetovo-telovýchovné spolky, medzi nimi aj Sokol a Orol, postupne zanikli a ich majetok bol prevedený do novej organizácie – Hlinkovej gardy.

Archívny fond orolskej organizácie na Slovensku bol po druhej svetovej vojne zničený. Napriek skartácii sa niektoré dokumenty zachovali v rôznych archívnych fondoch prevažne v Slovenskom národnom archíve v Bratislave. Pre spracovanie témy medzivojnového orolstva sa naopak dobre zachovali orolské periodiká ako *Tatranský Orol*, *Slovenský Orol* či *Stráž Tatier*. O osvetovo-telovýchovnej činnosti Orla na Slovensku vyšlo niekoľko odborných prác najmä v druhej polovici 20. storočia. Hlbší výskum k tejto problematike vypracoval Ján Grexa vo svojej rigoróznejšej práci z roku 1971. Jeho práca *Orol na Slovensku v r. 1919 – 1938* s deskriptívnym charakterom patrí k aktuálne často citovaným a doteraz neprekonaným dielam k danej problematike. Aktuálne sa k orolstvu ako československému spoločenskému fenoménu medzivojnového obdobia zaujímajú prevažne českí historici a historičky ako Tomáš Tlustý, Marek Waic či Milena Strachová.

Začiatky Orla na Slovensku

Vznik osvetovo-telovýchovnej organizácie Orol bol oficiálne spojený s rokom 1909 a moravským prostredím. V tomto roku bolo vytvorené zemske ústredie pre Moravu, ktoré malo zjednotiť moravské katolícke telocvičné odbory¹. Zároveň odbory pri zjednotení prijali jednotný názov – Orol². Prvý telocvičný odbor s názvom Orol vznikol v Bludove 18. júla 1909. Do vypuknutia prvej svetovej vojny odbory vyvíjali činnosť a organizovali verejné cvičenia. Avšak situácia spojená s vojenským konfliktom rovnako aj s výnosom z 9. júla 1915, ktorý zakazoval činnosť spolkov, mali za výsledok úpadok a odliv členov z odborov. Po stránke organizačnej sa odbory až do ukončenia prvej svetovej vojny nezjednotili.³

V novembri roku 1918 na zjazde kresťansko-sociálnej strany v Brne členovia vyslovili presvedčenie o nevyhnutnej obnove orolskej činnosti na základe nových podmienok. Na IV. zemskej konferencii 5. januára 1919 sa určili najbližšie kroky reorganizácie – prebudovať odbory na jednoty a vypracovať návrh

¹ Od roku 1902 vznikali telocvičné kresťansko-sociálne odbory ako Katolícka jednota sv. Jozefa v Líšni u Brna, Katolícka jednota Cyrilo-Methodějská v Zlíně, telocvičný odbor pri Spolku katolíckých tovaryšů v Brne a i. K vzniku jednot dopomáhali aj členovia kresťansko-sociálnej strany v Čechách. Jednoty zakladali českí krajanovia aj mimo Európy, najmä v Spojených štátoch amerických, kde v roku 1893 vznikol Katolícky Sokol. No ten udržiaval kontakty s priaznivcami katolíckeho telocviku. STRACHOVÁ, Milena – VOSTRÝ, Zdeněk. Orel ve stínu sokolských křídel: příspěvek k dějinám katolícké tělovýchovné organizace. In Historický časopis, 2020, roč. 68, č. 3, s. 444-445.

² Už v priebehu roku 1908 prichádzali viaceré návrhy názvu jednotných odborov, ktoré uvažovali o spojení. Katolícky kňaz Štěpán Klapil, ktorý sa zaslúžil o rozvoj telocvičnej činnosti, na zjazde v apríli a júli 1908 podal návrh na prijatie názvu Orol po vzore slovinskej organizácie založenej v roku 1906. Orol bol symbolom sily, ideálov k pravde Božej, vznešenosti. Zároveň názov Orol bol odlišný od Sokola. STRACHOVÁ – VOSTRÝ, Orel ve stínu sokolských křídel: ..., s. 445.

³ STRACHOVÁ – VOSTRÝ, Orel ve stínu sokolských křídel: ..., s. 443.

nových stanov. Tie boli následne prijaté výnosom ministerstva vnútra v apríli 1919. Na zakladanie prvých jednôt Orla na Slovensku spomínal člen Alexej Izakovič⁴. V pamätiach, ktoré vyšli pod názvom *Stručné dejiny Orla* vyzdvihol dôležitú úlohu Slovákov pri zakladaní jednôt na Slovensku s čiastočnou pomocou českých Orlov.⁵ Českí Orli mali záujem zakladať jednoty na Slovensku pre viaceré dôvody – pre katolícku orientáciu a zamedzenie dominantnosti Sokola. Rovnaké dôvody mali aj slovenskí katolíci. „Na väčšinou katolíckom Slovensku chceli sa zakoreniť sokoli. Vodcovia slov. katolíkov pozreli za moravské hranice, kde zbadali, že tam protisokolskou hrádzou je Orol. Preto si zariadili aj oni Orla do svojho pracovného poriadku“⁶ podotkol Alexej Izakovič, ktorý dal v pamätiach jasne najavo primárnu úlohu Slovákov pri zakladaní Orla. Prvé jednoty na Slovensku postupne vznikali od februára 1919⁷. Prvá orolská jednota bola založená v Malackách. V marci pribudli jednoty v Novom Meste nad Váhom a Ružomberku. V auguste zas v Trenčíne, aj keď niektoré zdroje⁸ uviedli mesiac založenia – marec. Ďalej priaznivci Orla zakladali jednoty na Orave a Kysuciach. Už od začiatku pôsobenia museli členovia Orla čeliť viacerým problémom. Ján Grexa uviedol, že priaznivci Orla sa v prvých rokoch stretli s radom ťažkostí.⁹ V prvých povojnových rokoch bol celkový nedostatok najmä telocvičných objektov, cvičiteľov, organizátorov. A to prevažne na Slovensku, kde telocvičná tradícia nebola tak silne zakorenená ako v Čechách a na Morave¹⁰. Na Slovensku resp. v Uhorsku viac prevažoval záujem o šport ako voľnočasovú aktivitu než o telovýchovu, ktorej cieľom bola primárne výchova národne a fyzicky zdatnej generácie. Z tohto dôvodu činnosť Orlov bola v prvých rokoch primárne orientovaná na osvetu a šírenie orolských resp. katolíckych myšlienok a rovnako aj nacionálnych. Orientácia Orlov na klerikalizmus

⁴ Alexej Izakovič (*24. február 1908 – †30. október 1995) bol katolícky kňaz a jeden z výrazných členov Orla na Slovensku. Pochádzal z viacpočetnej rodiny. Jeho bratom bol profesor telocviku Imrich, ktorý bol tiež členom Orla. Spoluorganizoval orolské zlety pre mládež. V roku 1935 bol poverený ako šéfredaktor periodika Slovenský Orol, ktorý vychádzal od roku 1936 do roku 1938. Viac o jeho živote. [Online]. Dostupné na internete: <https://www.knihydominikani.sk/hlavna_schemhladat_3?kpcmeno=izakovicalexej>;

⁵ IZAKOVIČ, Alexej. *Stručné dejiny Orla*. B. m., b. r., b. v., s. 10.

⁶ IZAKOVIČ, *Stručné dejiny Orla*, s. 17.

⁷ Po založení prvých jednôt sa v novembri 1919 na porade v Novom Meste nad Váhom zhodli účastníci na vytvorení orolských žúp, pod ktoré spadali jednoty. Zároveň tieto župy spadali pod slovenskú Zemskú radu. Na porade sa okrem iného dohodli na tlačovom orgáne, ktorý niesol názov Tatranský Orol. O rok neskôr v novembri 1920 sa na zemskej konferencii rozhodlo o finálnom rozdelení žúp. Vzniklo osem žúp, ktoré odkazovali na osobnosti slovenských dejín. Župy niesli názov: Záhorská J. Hollého, Trnavská Moyzesová, Dolnopovažská A. Radlinského, Hornopovažská Vajanského, Tatranská A. Hlinku, Stredoslovenská A. Kmeľa, Nitrianska Cyrilo-Methodijská a Východoslovenská A. Bernoláka. K týmto župám pribudla Spišská župa. O živote v župách informoval Tatranský Orol a od roku 1936 periodikum Slovenský Orol.

⁸ Ján Grexa vo svojej rigorózne práci na tému Orol na Slovensku v medzivojnovom období uviedol marec ako mesiac, v ktorom bola trenčianska jednota založená.

⁹ GREXA, Ján. *Orol na Slovensku v r. 1919 – 1938*. Rigorózna práca. Bratislava 1971, s. 77-78.

¹⁰ Pri príležitosti desiateho výročia sfornovania Československej republiky bol vyhodnotený aj stav športu na Slovensku za poslednú dekádu. Výsledok bol viac-menej negatívny. Z tohto dôvodu bola zavedená pravidelná distribúcia periodika – Športový Týždeň. Ako obrázkový športový týždenník, ktorý „bude organizátorom, propagátorom a vodcom športu na Slovensku“. In Športový Týždeň, roč. I, č. 1. s. 2, Športovej verejnosti.

a ich spojenie s ľudáctvom boli varovnými signálmi pre úrady. V priebehu rokov 1919 a 1920 boli členovia upodozrievaní z maďarónstva¹¹. Rovnako verejnosť podporujúca prevažne sociálnych demokratov vyjadrila nesúhlas so zakladaním orolských jednôt. Ján Grexa vo svojej práci *Orol na Slovensku v r. 1919 – 1938* opísal schôdze ako búrlivé s potýčkami a násilnosťami zo strany verejnosti. Tie boli na Slovensku pomerne častým javom.¹² O potýčkach sa písalo aj v dokumente z 11. augusta 1919 zo zakladajúcej schôdze v Trenčíne, kde odznelo: „Medzi posluchačstvom dochádza ku slovným prudkým potýčkám, rečník je prerušovaný, prejaví súhlasu i nesúhlasu, takže hrozí nepokoj a dokonca v obecnosti hrozí vypuknúť fyzické násilie“¹³. Avšak k zlepšeniu situácie, a zároveň k propagácii Orla na Slovensku pomohli tri orolské výpravy z Moravy, ktoré sa uskutočnili v Trenčíne a Handlovej, Ružomberku a Malackách.

Po založení prvých jednôt sa členovia začali zamýšľať nad vybudovaním centrálného slovenského orgánu a jeho začlenením do celoštátnej organizácie. Dňa 26. októbra 1919 sa v Novom Meste nad Váhom uskutočnila porada orolských pracovníkov, ktorí súhlasili s pripojením sa do radov Československého Orla¹⁴ s podmienkou samostatného riadenia v podobe Zemskej rady a vlastného sekretariátu. Ešte pred zhromaždením v Novom Meste sa na schôdzi Ústrednej rady Československého Orla v Brne účastníci dohodli na vytvorení troch autonómnych organizačných celkov, kde sa počítalo so Slovenskom. A teda slovenská Zemská rada mala mať funkciu autonómnej predstaviteľky slovenskej čiastky jednôt. Na čele slovenskej zemskej resp. krajinskej rady stál starosta. Novým starostom pre Slovensko sa stal Augustín Raška¹⁵. Čestným predsedom bol Andrej Hlinka. Tento stav v prvých rokoch vyhovoval slovenským predstaviteľom z finančného a organizačného hľadiska. Avšak po roku 1930 sa jednotlivci v orolskej

¹¹ Táto nálepka súvisela s Hlinkovou cestou do Paríža a následným spustením kampane za autonómiu.

¹² OSYKOVÁ, Linda. Volebné kampane politických strán na Slovensku počas 1. ČSR. Bratislava 2012, s. 55-82.

¹³ Slovenský národný archív (ďalej SNA), fond (ďalej f.) Policajné riaditeľstvo 1920 – 1950 (ďalej PR), číslo krabice (ďalej č. k.) 110, číslo (ďalej č.) 17011/1019, Zakladajúci schôdza čs. „Orla“ v Trenčíne.

¹⁴ Na základe publikácie od Prokopa Bureša a Jana Plichtu z roku 1931 bol v Orle v Československu nasledovný stav: členstvo tvorilo 1199 jednôt, 147 okrskov a 28 žúp. Najvyšším správnym orgánom bolo zastupiteľstvo, ktoré sa schádzalo pravidelne každý rok a Ústredná rada, ktorá sa schádzala viackrát v roku. Zástupcom Ústrednej rady a zastupiteľstva bolo predsedníctvo, ktoré zariadzovalo všetky potrebné úkony pre chod organizácie. Ďalej Orla tvorili pomocné ústredné zbory, ktoré pracovali pri Ústrednej rade. Tieto zbory boli: Ústredný Osvetový zbor a Ústredný technický zbor. Ústredný technický zbor bol zložený zo všetkých náčelníkov zemí a žúp. Jeho výkonným orgánom bola Náčelnícka rada. BUREŠ, Prokop – PLICHTA, Jan. Sport a tělesná kultura v Čsl. republice a cizině. Praha 1931, s. 155.

¹⁵ Augustín Raška (*6. január 1896– †27. júl 1953) bol český kňaz a pedagóg. Pôsobil ako kaplán v Novom Meste nad Váhom. Od roku 1930 zastával pozíciu riaditeľa dievčenskej ľudovej a meštianskej školy v Trnave, neskôr pôsobil ako riaditeľ miestneho dievčenského gymnázia. V roku 1933 bol vymenovaný za pápežského komorníka. V rámci osvetovo-telovýchovnej organizácie Orol nebol len starostom, ale aj šéfredaktorom časopisu Tatranský Orol. Viac o jeho živote. [Online]. Dostupné na internete: <https://www.knihydominikani.sk/hlavna_schemhlatat_3?kpcmeno=raskaaugustin>;

organizácii na Slovensku rozhodli odtrhnúť od ústredia a osamostatniť sa v podobe Slovenského Orla.¹⁶

Členovia Orla rozbehli osvetovú, no najmä telovýchovnú činnosť. Ako uviedol Ján Grexa: „Pribúdalo členstvo a Orol čoraz viac prenikal do povedomia slovenskej verejnosti. Organizovali sa cvičiteľské a osvetové kurzy, cvičiteľské skúšky, školenia, vzrastal počet publikácií, prednášok, predmlúv pred šikom, duchovných cvičení, divadelných predstavení, zakladali sa orolské knižnice a pod.“¹⁷ Zaviedla sa nová telocvičná pomôcka resp. učebnica, ktorú vydal náčelník Orla Ján Válek¹⁸ v Trnave v októbri 1922 pod názvom *Základný telocvik*. Na úvod zdôraznil: „Orolské hnutie na Slovensku pri terajšom svojom stave dospelo už tak ďaleko, že všeobecne cítila sa potreba odbornej telocvičnej literatúry, aby nedostatok cvičiteľov, hlavne v nových stále rastúcich Jednotách, nebol prekážkou ich zdarného účinkovania“¹⁹. Na základe uvedeného citátu bolo možné poukázať na to, že orolské hnutie na Slovensku už po roku 1920 postupne napredovalo. No nie len v osvetovej, ale aj v telovýchovnej činnosti. Avšak ako bolo vyššie uvedené, orolská činnosť sa v prvých rokoch len pomaly rozbiehala a Válek *Základný telocvik* mal slúžiť ako nástroj na zlepšenie stavu telovýchovy v organizácii. *Základný telocvik* svojím obsahom pripomínal skôr učebnú pomôcku zakladateľa Sokola Miroslava Tyrša²⁰, ktorá niesla podobný názov – *Základové telocviky* z roku 1873. Ján Válek venoval v učebnici pozornosť nie len zostavám pre mužov, ale aj pre ženy a deti. Cvičenia rozdelil do dvoch kategórií – cvičenia v telocvični a cvičenia v prírode. Jednotlivé zostavy, polohy a pohyby častí tela boli v učebnici graficky predstavené pre lepšiu predstavu. Väčšina úkonov pripomínala súčasný strečing s prvkami základných cvikov pre posilnenie tela alebo pochodovú zostavu. Učebnica bola určená aj pre ženy a deti – Orlice a Orlíčatá. Napriek tomu, že Orli mali k dispozícii Válekovu učebnicu, samotná telocvičná činnosť bola v prvých rokoch stále nepravidelná. Na celkovej činnosti sa navyše podpísal aj nedostatok cvičebného materiálu či odborníkov v dvadsiatych rokoch.

Približne od roku 1925 sa v Orle rozšíril záujem o šport ako prostriedok na prilákanie väčšej skupiny ľudí. Uplatňovala sa najmä ľahká atletika, ktorá nebola v rozpore s výchovným zameraním Orla²¹. V roku 1923 výkonný orgán zemskej

¹⁶ GREXA, Orol na Slovensku v r. 1919 – 1938, s. 83.

¹⁷ GREXA, Orol na Slovensku v r. 1919 – 1938, s. 85.

¹⁸ Ján Válek (*26. máj 1895 – †1972) bol náčelníkom Orla v Trnave. Autorom telocvičnej učebnice *Základný telocvik* a do roku 1933 šéfredaktor časopisu *Stráž Tatier*.

¹⁹ VÁLEK, Ján. *Základný telocvik*. Trnava 1922, s. 4.

²⁰ Miroslav Tyrš (*17. september 1832 – †8. august 1884) spolu so svojim priateľom Jindřichom Fügnerom bol zakladateľ Telocvičnej jednoty pražskej, známej ako Sokol v Prahe. V Sokole pôsobil ako hlavný náčelník a cvičiteľ. Pre členov Sokola sa stal vzorom a vedúcou osobnosťou sokolského hnutia aj po roku 1918. V roku 1884 trpel zdravotnými problémami, ktoré ho donútili odísť na liečenie do rakúskeho Oetzu. Tu za záhadných okolností bol nájdený mŕtvy a zmrzačený. Za oficiálny dátum jeho úmrtia sa označil deň jeho poslednej prechádzky – 8. august 1884. V novembri 1884 bolo jeho telo odvezené do Prahy, kde sa uskutočnil veľkolepý pohreb za prítomnosti tisíc smútiacich. Smrť Miroslava Tyrša nebola objasnená a nebolo dokázané či spáchal samovraždu alebo išlo o nešťastnú náhodu. MLYNEKOVÁ, Barbora. Počiatky českého olympijského hnutia. Diplomová práca. Bratislava 2016, s. 17-21.

²¹ V prvom ročníku periodika *Slovenský Orol* z roku 1936 bol vytvorený priestor na publikovanie noviniek z oblasti športu. Periodikum prinieslo informácie o Zimných olympijských hrách v nemeckom Garmisch-Partenkirchene a o Hrách XI. olympiády v Berlíne. V periodiku boli zve-

rady na Slovensku Krajinský technický zbor odporučil zaviesť v jednotách branne odbory, nakoľko cieľom Orla bolo – nezaostávať za Sokolom. Rovnako ako Sokoli organizovali svoje Všesokolské zlety²², tak aj Orli organizovali svoje propagačné zlety. Avšak tie organizačne zaostávali za sokolskými. Orli zorganizovali v priebehu dvadsiatych rokoch 20. storočia dva celoorolské zlety – v roku 1922 v Brne a v roku 1929 v Prahe pri príležitosti osláv Svätováclavských dní. V roku 1928 sa uskutočnil I. krajinský zlet Orla v Bratislave za účasti slovenského orolstva. Záštitu nad organizáciou prevzala slovenská Krajinská rada Orla. Pôvodne bol určený rok 1927 a mesto Trnava. No miesto a dátum konania sa zmenil z dôvodu jeho prekrytia s iným organizovaným podujatím v podobe celoorolskej púte na Velehrad. Z tohto dôvodu sa I. krajinský zlet presunul na rok 1928 pri príležitosti desiateho výročia vzniku Československej republiky a do Bratislavy ako kompenzácia za zrušený eucharistický kongres. Zlet sa uskutočnil v dňoch 4. – 6. augusta 1928. V rámci zletu bol pripravený manifestačný sprievod, došlo k zhromaždeniu veriacich pričom prebehli náboženské ceremónie. V nedeľu 5. augusta sa uskutočnilo verejné cvičenie žiakov a žiačiek, dorastencov a dorasteniek, mužov a žien. O deň neskôr bol pre účastníkov pripravený zájazd k Štefánikovej mohyle.²³

V roku 1922 prechádzala slovenská orolská organizácia pomerne búrlivým obdobím. Po úspešnej ceste do Ríma spojennej so stretnutím so Svätým Ocom v roku 1921 a zmene stanov sa začal viac ozývať starosta ružomerskej jednoty – Karol Sidor²⁴. Ten žiadal v súlade s autonomistickým stanoviskom Slovenskej ľudovej strany organizačné osamostatnenie slovenského Orla a rozchod s Brnom. Dňa

rejené výsledky spolu s kvalifikáciami, počty získaných medailí pre jednotlivé štáty či kauza z maratónu a to nepripustenie novinárov na preteky. V júlovom čísle vyšiel článok pod názvom Športové a závodivé hry. Autor článku rozanalyzoval význam ľahkej atletiky a hier. Podľa autora bola ľahká atletika príznačná po stránke duševnej, telesnej, mravnej, sociologickej. Hrou sa precvičilo celé telo, hlavne srdce a pľúca, bystria sa zmysly. Hrou sa rozvíjali duševné vlohy, rýchle myslenie. Autor poukázal aj na dôležitosť pravidiel hier, ktoré prirovnal k zákonom. A teda rešpektovanie pravidiel bolo rovné s rešpektovaním zákonov. V článku vyzdvihol najmä hry ako odbíjaná (volejbal), hádzaná či košíková (basketbal), ktoré prišli do slovenského priestoru z Čiech alebo s americkou YMCA. Ďalšie hry rozdelil na menšie hry závodivé a závodivé hry bojovné. Pri analyzovaní významu konkrétne hádzanej autor zdôraznil: „Hra táto je pekná – nesmie sa však zvrhnúť! Je veľmi podobná futbalu s rozdielom, že úlohu nôh si tu vymenia ruky. Je to hra, ktorú s obľubou pestujú ženy“. In Slovenský Orol, roč. I, č. 7, s. 135, Športové a závodivé hry. Ďalšou zaujímavosťou bol autorov pohľad na košíkovú hru resp. basketbal, ktorý by mal byť klasifikovaný ako zimný šport, pretože ide o hru v telocvični. Avšak pre nedostatok telocvični na Slovensku sa z basketbalu stal šport praktizovaný vonku v letných mesiacoch. Dodal, že „keďže túto peknú a zdravú hru chceme poznať, musíme preto s ňou ísť tam, kde ju hrať môžeme a to je – letné ihrisko“. Športové a závodivé hry, s. 135.

²² Prvý Všesokolský zlet Sokolov sa uskutočnil v roku 1882 pri príležitosti výročia založenia sokolskej jednoty v Prahe.

²³ SNA, f. PR, č. š. 110, č. 108/1112, 108/1114, 108/1115, I. krajinský zlet.

²⁴ Karol Sidor (*16. júl 1901 – †20. október 1953) bol politik, žurnalista a člen orolskej organizácie. V dvadsiatych rokoch pôsobil v ružomerskej orolskej jednote a od tridsiatych rokov v petržalskej jednote. Už v dvadsiatych rokoch prejavoval svoj názor na odtrhnutie sa slovenského Orla od brnenskej ústredni. Bol členom Hlinkovej ľudovej strany a šéfredaktorom Slováka. V roku 1932 sa zúčastnil tajnej porady ľudáckych členov slovenského Orla. Spolu s Alexandrom Machom a Vojtechom Strakom sa zhodli na odtrhnutí slovenského Orla od celoštátnej organizácie.

21. decembra 1921 sa konalo výberové zasadnutie ružomerskej jednoty Orla, na ktorom sa účastníci dohodli na vyslaní svojho starostu na krajiniskú konferenciu v Brne. Na konferencii mal hájiť viaceré požiadavky, a to „*žiadať osamostatnenie od Brna a síce z dvoch príčin: aby sa pozbavily slovenské jednoty mena [„] Československá[“] a tiež aby vo všetkom nestály pod českým vlivom*“²⁵ uviedol opäť Alexej Izakovič. Krajiniská konferencia odmietla požiadavky zo strany ružomerskej župy. Napriek tomu už vo februári roku 1923 sa z oficiálneho názvu vypustilo „Československý“ a ostal len Orol. Ten sa mal uplatniť aj v nových stanovách. O tri mesiace neskôr, v máji 1923, sa zorganizovalo celorepublikové zhromaždenie, na ktorom sa rozoberali dôležité organizačné zmeny. Dňa 1. mája 1923 sa na zhromaždení oznámila zmena názvu, ktorú v ten istý deň prijali aj úrady. Pod zmenou názvu sa podpísal nie len tlak zo strany Slovákov, ale aj snaha o prijatie Poliakov či Rusínov do radov Orla. So samotným spojením „Československý“ bolo niekoľko problémov. V tejto veci Alexej Izakovič uviedol: „*Samu žiadosť, vyhýbať sa slovu [„]československý[“] treba chápať podľa súčasnej doby. Vo všeobecnosti, verejnom živote považovalo sa ono označenie v smysle národnom. [„]Československý Orol[“] sa vysvetľoval ako Orol československého národa*“²⁶.

Problémy v štruktúrach Orla po roku 1930

Od druhej polovice dvadsiatych rokov sa celorepubliková orolská organizácia niesla v znamení schvaľovania nových orolských stanov. No to zatienila dôležitejšia udalosť, a to miléniové Svätováclavské dni v Prahe roku 1929. Ako uviedol Tomáš Tlustý po ich ukončení: „... *se předsednictvo Čsl. Orla snažilo zaměřit svou pozornost k novým stanovám a přetvoření celé organizace na základě pouze třech právních jednotek. Plánovaná redukce orgánů Čsl. Orla ale vyvolala nevoli, která přerostla v revoltu rušené zemské rady Orla v Čechách*“²⁷. So schvaľovaním nových stanov a teda redukcíu orgánov nesúhlasili ani slovenskí predstavitelia orolskej organizácie. Napriek negatívnym ohlasom stanovy boli oficiálne schválené Ministerstvom vnútra dňa 12. apríla 1930 aj keď nie v takej podobe, akej ich schválili reprezentanti Orla. Zmena stanov v roku 1930 prehĺbila problém vo vzťahu slovenských Orlov s brnenským predsedníctvom. Podľa stanov sa reorganizácia na Slovensku tiahla po dobu troch rokov. Medzitým sa slovenskí predstavitelia na čele s Karolom Sidorom pokúšali o osamostatnenie a vytvorenie samostatného slovenského Orla²⁸. K upokojeniu vnútorných problémov dopomohla spoločná účasť na Pribinových oslavách v Nitre v roku 1933. No ani spolupráca na oslavách nedokázala

SNA, f. PR, č. š. 110, č. 13.691/33, Článok: Slovenští „Orlové“ se odtrhnou od „Orlů“ moravských, uverejnený v č. 26. časopisu „Večerník Práva Lidu“ zo dňa 1. februára 1933.

²⁵ IZAKOVIČ, Stručné dejiny Orla, s. 26.

²⁶ IZAKOVIČ, Stručné dejiny Orla, s. 29.

²⁷ TLUSTÝ, Tomáš. Slovenský Orel a jeho spory s brnenským orolským ústredím v průbehu 30. let 20. století. In Studia Kinanthropologica, roč. 21, č. 3, s. 284.

²⁸ Impulzom k odtrhnutiu bol incident na IV. ľahkoatletických majstrovstvách Čsl. Orla mužov v roku 1932 v Brne. Slovenskí atléti neboli pripustení k pretekom, nakoľko sa preukázali neplatnými orolskými registráciami. Na preteky prišli so starými registráciami, ktoré boli nahradené v roku 1932 novými. Avšak tieto registrácie bojkotovali slovenskí predstavitelia. TLUSTÝ, Slovenský Orel..., s. 286.

zachrániť rozpadnutie orolskej organizácie a odtrhnutie Slovákov. V rokoch 1936 a 1937 sa slovenské orolstvo pripravovalo na vytvorenie samostatnej organizácie. Samostatné vedenie bolo oficiálne dohodnuté a podpísané 2. januára 1937 v Žiline na porade zástupcov jednotlivých slovenských žúp, kde sa dohodli na vytvorení – Správy slovenského Orla.²⁹

Telovýchova žien a dievčat

Orolská výchova sa niesla v duchu klerikalizmu. Osveta a výchova boli v Orle na prvom mieste. Ich cieľom bolo vychovať zo svojich členov dobrých katolíkov. Výchova sa zakladala na pridržaní sa zásad katolíckej vierouky, odmietaní bezbožnej kultúry a liberálnych názorov. Orlí organizovali tzv. ideové skúšky, ktoré mali preveriť svojich členov. Orolská skôr prísne katolícka výchova nebola v súlade so sokolskou výchovou³⁰. A práve to bol jeden z hlavných dôvodov prečo dochádzalo zo strany Orlov k odmietavému postojovi voči „liberálnemu a bezbožnému“ Sokolu. K ideovému smerovaniu Sokolov sa vyjadril aj Alexej Izakovič. Ako kňaz zastával tradičné katolícke názory a jednoznačný odpor voči Sokolu, keďže Sokoli čerpali z „pohanskej“ antiky. Uviedol: „Na začiatku sa nedraly na povrch tieto pohanské prvky, hoci ani Fügner nebol zvlášť povedomým katolíkom a Tyrša smelo možno nazvať nevercom“³¹. Alexej Izakovič bol zaniateným odporcom Sokola. To bolo viditeľné aj na jeho publikovaných úvahách. V roku 1937 publikoval *Ročenku Slovenského Orla*, v ktorej vinil Sokolov za rozmach nahoty. A to tak, že „... naše verejné ovzdušenie je hodne napáchnuté sokolskou kultúrou nahoty“³². Ďalej ich vinil z rúhačstva vplývajúceho nie len na dospelých, ale aj deti. Poukázal na problém spoločného cvičenia mužov a žien, ktoré bolo v rozpore s mravnou orolskou výchovou. Opäť ukázal na Sokolov ako tých, ktorí boli vinní. „Skutočnosť učí, že u väčšiny ľudí, najmä mladých, býva duša ohrozená, keď je telocvič spoločný (najmä kúpanie). Z tých istých príčin treba odsúdiť telocvičný šat veľmi priliehavý, a krátky (aj trenírky a plavky mužov). Len pod vlivom z pohanstva Sokolom prevzatého ducha vidíme na uliciach deti ba aj mužov bez košiel. Pohanské naháčstvo nemá miesta v katolíckej spoločnosti!“³³ zdôraznil vo svojom príspevku *Nie článok, ale úvaha*. Nahota a nedostatočné oblečenie boli spoločenským problémom druhej polovice tridsiatych rokov. V roku 1938 Krajský úrad v Bratislave dostal sťažnosť týkajúcu sa nedostatočného odevu na Slovensku. Počas letnej a turistickej sezóny sa

²⁹ Viac o problematike vzťahov medzi slovenským Orlom a brnenským ústredím. TLUSTÝ, Slovenský Orel..., s. 283-294.

³⁰ V rámci sokolstva sa razila sloboda vo viere. V príručke pre nových členov z roku 1947, ktorá vyšla pod názvom *O sokole a sokolství* sa vo veci vierovyznania uvádzali tieto slová: „Uznávajíc svobodu svedomia i víry zdôrazňujeme znovu povinnosť každého člena, aby pracoval k uskutočňovaniu ideálů pravdy, lásky a mravnosti a podle svého přesvědčení, k němuž dospěl, snažil se upraviť svůj poměr k církvím“. Na tomto znení sa členovia Československej obce sokolskej zhodli na VII. valnom zhromaždení v roku 1947. V medzivojnovom období sa vzťah sokolstva voči vierovyznaniu v ničom nelíšil od vyššie uvedeného uznesenia. FIKAR, Alois. *O sokole a sokolství*. Praha 1947, s. 17.

³¹ IZAKOVIČ, Stručné dejiny Orla, s. 1.

³² IZAKOVIČ, Alexej. *Nie článok, ale úvaha*. In IZAKOVIČ, Alexej. *Ročenka Slovenského Orla*. Nové Zámky 1937, s. 54.

³³ IZAKOVIČ, *Nie článok, ale úvaha*, s. 53.

na verejných miestach prechádzali muži aj ženy v plavkách. To malo za následok pohoršenie zo strany verejnosti.³⁴ Alexej Izakovič nebol jediným odporcom Sokola. Už v roku 1937 bol odpor voči sokolstvu viac než viditeľný.

Telovýchova žien a dievčat sa v prvých rokoch potýkala s podobnými problémami ako výchova mužov. Ženy a dievčatá neboli zorganizované, chýbali jasné pravidlá. V roku 1925 cvičiteľka Emília (Mila) Allárová menovala kroky potrebné k rekonštrukcii výchovy žien, najmä dievčat ako budúcej generácii. Vo svojej úvahu uviedla, že sa žiačkam venuje menšia pozornosť ako žiakom. Pritom výchova chlapcov sa v mnohom nelíšila od dievčenskej výchovy. Emília Allárová navrhla zmenu telovýchovy od základov, ktorá spočívala primárne v zmene prístupu samotných vedúcich cvičiteľiek k ich zverenkyňiam. Allárová navrhla cvičiť bez prezuviek resp. cvičiek. Odporúčala cvičiť primárne poradové a prostné cvičenia s detailným vysvetlením prevedenia cviku. Ďalej Allárová apelovala na disciplínu s potrebnou mäkkou rodinnou kázňou pri žiačkach.³⁵ V roku 1928 v súvislosti s prípravami krajinského zletu vyšiel článok o predpísanom úbore žien na chystanú slávnosť. Úbor pozostával z halenky, sukne a čepca. Členky si úbor nesmeli upravovať podľa svojich predstáv. Rovnako nesmeli mať hlboké výstrihy, keďže v úboroch reprezentovali nie len orolstvo, ale najmä katolíctvo.³⁶ Ako uviedol Ján Grexa: „Puritanizmu boli prispôsobené cvičebné zostavy pre ženy i cvičebné úbory“³⁷. Pre ženy a dievčatá sa organizovali osobitné prednášky či cvičenia.

Od roku 1928 sa o ženy a dievčatá v radoch Orla vedenie viac zaujímal najmä z osvetového hľadiska. Ženám sa venovala pozornosť v periodikách ako *Stráž Tatier*, *Tatranský Orol* a od roku 1936 v *Slovenskom Orlovi*. Pravidelne sa vytváral priestor pre články venované ženám, výchove žien a aktuálnym ženským témam vo svete. Tie boli vo väčšine uverejnené v sekciách ako Orlice či Ženský kútik. V Ženskom kútiku sa dotkli autori takých tém, ktorých obsah bol výstrahou pred „skazenosťou“ sveta³⁸. Vo februárovom čísle *Tatranského Orla* z roku 1930 bol uverejnený článok pod názvom *Aktuality v ženskom telocviku orolskom so zmenami*

³⁴ Štátny archív v Trnave (ďalej ŠATT), fond (ďalej f.) Okresný úrad Trnava (ďalej OÚTT), číslo krabice (ďalej č. k.) 100, číslo (ďalej č.) 122.792/8-1938, Smernica.

³⁵ ALLÁROVÁ, Mila. Cvičenie žiačok. In *Stráž Tatier*, roč. IV, č. 1, s. 10-11.

³⁶ Úbor členiek. In *Stráž Tatier*, roč. VII, č. 1, s. 5-6.

³⁷ GREXA, Orol na Slovensku, s. 142. K ženskému telocviku sa vyjadril aj Alexej Izakovič až v roku 1937. Ten v Ročenke Slovenského Orla predostrel svoje radikálne a puritánske názory. „Vôbec neprepracovaná je otázka ženského telocviku. Zväčša cvičia to, čo mužovia. Potom bolo by lepšie radšej nerobiť nič. Zdá sa, že z náradia, aspoň z nášho dnešného, mnoho zisku nemajú ženy. Okrem hlavného požiadavku, že radšej nič ako škodiť, pri tvorení spôsobu ženskej telovýchovy do úvahy prichádza, že z dievčaťa čakáme jemnú ženu a nie vyzývavú mužicu“ poznamenal. V tejto veci ďalej napísal: „V mravnom ohľade stále zdôrazňovať, že dievča má už od prírody väčšiu stydlivosť, ktorú neslobodno stierať na akademiách, verejných cvičeniach atď. Na mrav veľmi neblahý vplyv má ukazovanie sa dievčienec v galotkách, preto čo narozhodnejšie, aj za cenu odchodu z Orla nedovoliť verejnosti cvičenie dievčienec v galotkách“. IZAKOVIČ, Nie článok, ale úvaha, s. 54.

³⁸ V článku Ženský modernizmus autor predstavil feminizmus ako moderné hnutie, ktoré stiahlo aj katolíkov. Feminizmus označil ako ovocie racionalizmu, ktoré chcelo všetko na jedno kopyto viesť, zjednodušiť. Dotkol sa pomerne citlivej témy, a to antropologických rozdielov pohlaví. V závere zhodnotil, že žena má menší predpoklad k samostatnému mysleniu. In *Tatranský Orol*, roč. XI, č. 6-7, s. 201, Ženský modernizmus.

v prospech ženského orolského telocviku. Na základe príspevkov v periodikách bol viditeľný záujem a posun ženského telocviku, ale aj o etablovanie športu. Od roku 1930 sa vedúce Orlice zaujímali viac o šport resp. ľahkú atletiku. Šport prezentovali ako najlepšie prispôsobený ženskému organizmu navyše, keď sa k nemu pripojí rytmika. Etablovaním ľahkej atletiky sa vedúce Orlice snažili o prilákanie ďalších členiek do organizácie nie len ako potenciálnych atlétok, ale aj ako rozhodkýň.³⁹ Tento taktický ťah bol jedným z výsledkov snahy o zvýšenie počtu Orlic do roku 1930. Avšak stagnácia v orolskej organizácii sa ešte viac prehĺbila v tridsiatych rokoch.

V júnovom čísle *Tatranského Orla* z roku 1930 župná náčelníčka Východoslovenskej župy Antona Bernoláka Maria Lukačíková publikovala článok pod názvom *Orliciam*. V článku vyzdvihla záslužnú prácu Orlov v prospech slovenských žien, a tým prispela k propagácii Orla medzi ženami. Uviedla: „*Orol na Slovensku mnoho vykonal pre široké vrstvy slovenských žien. Orol spája v sebe mestské slečny s dedinskými dievčatami, mestské dámy, slečny s mestskými chudobnejšími dievčatami, ktoré sú tak na Boží obraz stvorené, ako aj bohaté...*“⁴⁰. Ďalej v článku zdôraznila dôležitosť orolských zletov, ktoré slúžili ako nástroj na propagáciu orolských myšlienok. Uviedla: „*...náš slet buď príležitosťou Orliciam z miest rozmýšľať, ako zachovať dedinskú Orlicu i v meste. Náš slet nech je vzpruhou dedinským Orliciam k sústavnej telesnej výchove*“. Na základe článku od Marie Lukačikovej vyplýva, že jej snahou bolo osloviť najmä dedinské ženy a dievčatá. Tie boli na Slovensku prevažne katolíckeho vierovyznania, ku ktorému mali silné puto. Ich pôsobenie v radoch Orla bolo preto o to dôležitejšie pre zvýšenie členskej základne a najmä zamedzenie vplyvov Sokola. Snaha o zlepšenie a zvýšenie kvality telesnej výchovy v prospech žien sa prejavila aj v organizovaní telovýchovného kurzu⁴¹ či v publikovaní tematických článkov⁴². Avšak dlhodobý nedostatok telocviční sťažoval celkový progres ženského orolského telocviku. Rudolf Krušínský⁴³

³⁹ ONOFREJOVÁ, Viera. K cvičeniu žien. In *Stráž Tatier*, roč. IX, č. 3, s. 28-29.

⁴⁰ LUKAČIKOVÁ, Maria. *Orliciam*. In *Tatranský Orol*, roč. XI, č. 6-7, s. 128.

⁴¹ V januárovom čísle periodika *Tatranský Orol* z roku 1931 v časti *Orolský svet* priniesol autor článku informácie o telovýchovnom kurze pre náčelníčky a cvičiteľky jednôt. Kurz sa uskutočnil v dňoch 6. – 8. decembra 1930 v Žiline. Zúčastnilo sa ho 31 Orlic z 18 jednôt. V rámci kurzu sa účastníčky naučili prvú pomoc pri úraze či nácvik. Priebeh kurzu sa niesol v kresťanskom duchu. In *Tatranský Orol*, roč. XII, č. 1, s. 20-21, *Telovýchovný kurz orolský pre cvičiteľky slovenského Orla v Žiline*.

⁴² V januárovom čísle z roku 1931 v článku *Slovenské Orlice a nové prúdy v telesnej výchove* sa autor jasne postavil proti novému trendu v podobe dominujúceho rekordmanstva najmä v športovom hnutí. Čo sa týkalo telesnej výchovy, tá bola zásadná v zdokonaľovaní národa a určená pre všetky vrstvy. A teda aj pre ženy – Orlice. Pre Orlice bolo cieľom zdokonaľiť sa s odkazom na antickú kalokagatiu, ale v zdravom kresťanskom duchu. Zároveň Orlice k svojmu zdokonaľovaniu nepotrebovali náradie na telocvik. In *Tatranský Orol*, roč. XII, č. 1, s. 21-22. *Slovenské Orlice a nové prúdy v telesnej výchove*.

⁴³ Rudolf Krušínský (?) bol profesor, župný vychovávateľ v osvetovo-telovýchovnom spolku *Orol* a spoluautor v časopise *Slovenský Orol*. Od roku 1936 pôsobil ako učiteľ telocviku a brannej výchovy na Rímskokatolíckom mužskom učiteľskom ústave v Bánovciach nad Bebravou, na ktorom pôsobil aj Jozef Tiso ako riaditeľ školy. Na škole Rudolf Krušínský okrem iného mal na starosti aj správu telocvičnej a pedagogickej knižnice. Rím. kat. muž. učit. ústav v Bánovciach n. B. I. Výročná správa 1934 – 1938. Žilina, 1938. [Online]. Dostupné na internete: <http://

vo svojom článku *Slovenské kat. dievčence a Orol slovenský* vyzdvihol nezáujem zo strany dievčat v III. triede s maturitou. Uviedol tieto dôvody: „Vzťah slovenských dievčencov s matúrou k slovenskému Orlu je, všeobecne rečeno, chladný, nevšímavý. Ved' cez celé štúdium, keď neboli orlicami z bojzlivosti, z obavy pred zlou známkou, pred takzvaným prenasledovaním, lepšie povedané, pred neučením, nemal sa kedy vyvinúť pomer teplý, povedomý, nebolo ani času, ani odvahy prilnúť k slovenskému Orlu. – Keď sa stane, že gymnazistky, preparandistky alebo obchodniarky chodia do Orla a príhodi sa, že nevedia v škole, svalia vinu na Orla. [„]Preto som dostala zlú známku, že som orlicou[“]. Ani keby ten profesor tak nízko upadol vo svedomí, že klasifikuje podľa toho, že ten je [„]sokol[“] – dobrá známka, ten je [„]orol[“] – zlá známka. Doma samozrejme uveria dievčaťu na sto percent, zakážu mu do Orla chodiť. Horšie je, keď sa potom vyklúje šidlo z vreca, že dievča už ani do Orla nechodí a profesor sa nelepsi...“⁴⁴ Rudolf Krušínský sa vo svojom príspevku čiastočne dotkol problematických vzťahov medzi Orlami a Sokolmi. Ich vzájomné súperenie sa prenášalo aj na akademickú pôdu. Avšak zo strany Sokolov sa voči Orlom ozývali v priebehu dvadsiatych a tridsiatych rokov závažnejšie obvinenia.

Sokol ako nepriateľ

Osvetovo-telovýchovná organizácia Sokol⁴⁵ vznikla v pražskom prostredí roku 1862 ako český oponent nemeckému telocvičnému hnutiu – turnerstvu⁴⁶. V priebehu druhej polovice 19. storočia nadobudlo sokolstvo na popularite najmä medzi českými vlastencami v rakúskej časti monarchie.⁴⁷ Sokolstvo sa stalo symbolom vlastenectva a odporu voči nechcenému nemeckému „elementu“ v Českom kráľovstve. Následne po roku 1918 sa stalo vlajkovou loďou pri rozvoji telocvič-

digit.spgk.sk/VYROCNE%20SKOLSKE%20SPRAVY/VYR%20SKOL%20SPRAVY%20SLOV%20SKOL/Učit.%20ústav%20v%20Bánovciach%20nad%20Beb/1.%20výr.%20zpr.%20R.-kat.%20muž.%20učit.%20ústavu%20v%20Bánovciach%20n.%20Beb.%201934-38.pdf>;

⁴⁴ KRUSHINSKÝ, Rudolf. Slovenské kat. dievčence a Orol slovenský. In *Slovenský Orol*, roč. I, č. 3, s. 49.

⁴⁵ V roku 1862 vznikol v pražskom prostredí spolok pod názvom – Telocvičná jednota pražská. Od januára roku 1894 pribudol k hlavnému názvu spolku označenie Sokol. Toto pomenovanie navrhol člen jednoty Emanuel Tonner. Sokol predstavoval symbol vlastenectva, ktoré bolo spojené s osvetovou činnosťou Telocvičnej jednoty pražskej. A to upevňovanie českého jazyka a kultúry medzi svojimi členmi. Avšak v druhej polovici 19. storočia upevňovanie českého vlastenectva medzi členmi bolo kontrolované rakúskymi úradmi. MLYNEKOVÁ, Počiatky českého olympijského hnutia, s. 17-22.

⁴⁶ Turneschaft alebo turnerstvo, ako nemecké telocvičné resp. gymnastické hnutie, sa začalo formovať v časoch napoleonských vojen v Berlíne okolo roku 1811. Toto hnutie bolo spojené s nemeckým vlastencom Fridrichom Ludwigom Jahnom, ktorý využil gymnastické cvičenia na propagovanie nemeckého vlastenectva. Turnerstvo sa rozšírilo do väčších miest, kde sa koncentrovala nemecká komunita. Praha nebola výnimkou. Rozvoj telocvičnej spolkovej činnosti v pražskom prostredí súvisel s etablovaním turnerskeho hnutia, ktoré inšpirovalo českých vlastencov k založeniu Sokola. VLADOVIČOVÁ, Nad'a – GÖRNER, Karol. Vybrané kapitoly z dejín telesnej kultúry I. Banská Bystrica 1996, s. 46-47.

⁴⁷ Sokolstvo sa stalo inšpiráciou aj pre iné slovanské etniká v monarchii, ale aj v Ruskom cárstve. Sokolstvo bolo často vnímané ako panslavistické hnutie najmä pre jeho napojenie so sokolskými jednotami na Balkáne, v Dalmácii a Ruskom cárstve. MLYNEKOVÁ, Počiatky českého olympijského hnutia, s. 17.

ného hnutia v celej Československej republike. Sokoli sa zúčastnili oslobodzovania Slovenska v roku 1919. Zároveň udržiavali vzťahy s československými politikmi⁴⁸ z najvyšších kruhov. Ako osvetovo-telovýchovná organizácia fungovala na demokratickom princípe. Prijímala do svojich kruhov všetkých bez ohľadu na pohlavie či vierovyznanie. A práve slobodná viera a nadviazanie na antickú tradíciu bol jeden z hlavných dôvodov prehlbovania napätých vzťahov medzi Sokolmi a klerikálnymi Orlami. Na Slovensku členovia orolskej organizácie zastávali odpor voči Sokolu aj kvôli presadzovaniu oficiálnej štátnej ideológie o jednotnom československom národe zo strany členov Sokola. Samotné prevedenie cvikov v orolskej organizácii sa paradoxne neodlišovalo od cvičenia v Sokole. Členovia cvičili na základe Válekovej telocvičnej pomôcky, ktorá priamo vychádzala z Tyršovej telocvičnej zostavy s drobnými úpravami v súlade s hlavným zameraním orolskej organizácie.

Napäté vzťahy medzi Sokolmi a Orlami sa prejavoval primárne v printových médiách, teda v tlačových orgánoch jednej aj druhej strany. Vo *Věstníku sokolskom* pribúdala väčšia obnos správ o Orloch najmä v tridsiatych rokoch. Sokolskí autori svojich čitateľov informovali o aktuálnom dianí v orolskej organizácii či o konaní orolských zletov. V roku 1933 informovali o priebehu a význame Pribinových slávností. Celoštátne Pribinove slávnosti sa konali v dňoch 12. – 15. augusta 1933 pri príležitosti 1100. ročného výročia od posvätenia prvého kresťanského chrámu na československom území. Pribinových osláv sa zúčastnili nie len Orli, ale aj Sokoli. V rámci programu osláv sa každý deň konali ľahkoatletické preteky, zápasy o Pribinov slovanský pohár či telocvičné preteky v prostnom. Zároveň súčasťou osláv bol aj sprievodný pochod Orlov a Sokolov.⁴⁹ Pribinove slávnosti boli jediným aktom, kde dokázali Orli stáť vedľa Sokolov bez ohľadu na ich osvetové zameranie.

Rovnako *Věstník sokolský* informoval aj o situácii v orolskej organizácii na Slovensku. Zároveň cez *Věstník sokolský* reagovali na viaceré útoky zo strany orolských predstaviteľov⁵⁰. Najčastejšou témou bol vzťah Sokola k náboženstvu či otázky v súvislosti s čechoslovakizmom a spojitosť Orlov s politickou

⁴⁸ Najznámejším sympatizantom Sokola bol Karel Kramář. Zo slovenských politikov to boli napr. Milan Hodža či Anton Štefánek, ktorý bol súčasťou rozvoja telovýchovy na Univerzite Komenského. Rovnako sympatizantom bol Samuel Zoch, ktorý založil sokolskú jednotu v Modre. Viac o sokolstve: WAIC, Marek. *Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace*. Praha 2013.

⁴⁹ ARPÁŠ, Róbert. Pribinove slávnosti ako pripomienka cirkevno-národnej veľkomoravskej tradície. In *Historický časopis*, 2017, roč. 65, č. 4, s. 655-674.

⁵⁰ Vo *Věstníku sokolskom* z roku 1931 vyšla reakcia na útok zo strany Orlov v súvislosti s IX. všesokolským zletom. Orli kritizovali najmä štátny finančný príspevok na rok 1932 pre organizáciu IX. všesokolského zletu. Dňa 26. novembra bolo zverejnené vyjadrenie ministerstva verejného zdravotníctva a telesnej výchovy a následná reakcia zo strany Orlov. *Věstník sokolský* uverejnil vyjadrenie z Pražského večerníka spolu s následnou reakciou Sokolov. V Pražskom večerníku bolo uvedené: „... v dnešní kritické době, kdy statisce příslušníků národa trpí hlad a žije v největší bídě, nemůže a nesmí býti podporována manifestace jedné tělovýchovné organizace. Chce-li Sokol slet konati, ať se obejde bez státní podpory“. Na čo reagovali Sokoli takto: „Dovolil by laskavě Orol, aby Sokol, desetkrát větší, dostal alespoň tolik na slet jako dostal Orel? A byl by pisatel ochoten si laskavě uvědomiti, že nebýti sletu, bylo by v Praze od října do května alespoň o 1000 nezaměstnaných více“. In *Věstník sokolský*. List Československé obce sokolské, roč. XXXIII, č. 47, s. 830, Orel a IX. všesokolský slet.

situáciou⁵¹. Naopak v orolských periodikách vychádzajúcich na Slovensku, v *Tatranskom Orlovi* a od roku 1936 v *Slovenskom Orlovi*, sa narážalo na Sokolov len zriedka v súvislosti s postojom k náboženstvu či k národnému „cítieniu“. Avšak v roku 1937 bol v *Slovenskom Orle* publikovaný článok pod názvom *Čo chce Sokol?* V ňom autor obvinil Sokolov z protináboženskej práce. Dňa 16. januára 1937 sa v Kremnici uskutočnil maškarný ples Sokolov, na ktorom sa niektorí členovia prezliekli do františkánskych hábitov. Zároveň slovne útočili na pútnické miesto, a to na miestny kostol sv. Antona. Podobný prípad sa stal v obci Vrbové. Miestna sokolská jednota zorganizovala maškarný bál, na ktorom sa opäť člen ukázal v kňazskom rúchu.⁵² Akýkoľvek útok na katolicizmus zo strany Sokolov bol pre Orlov impulzom k pasovaniu sa za ochrancov „najvyšších hodnôt“ – katolíckosti a národovectva.⁵³ Stanovisko slovenských Orlov nielen voči Sokolom, ale aj voči iným nekatolíckym spolkom bolo jasné: „*Slovenské orolstvo zostane pri radikalizme kresťanských zásad a pri radikalizme činov. Smelé a nekompromisné stanovisko k spolkom najmä protikat. zostane nezmenené v znamení boja za čistý katolicizmus a nebojácný nacionalizmus!*“⁵⁴. V súvislosti so Sokolom sa podľa Orlov malo sokolské ústredie dopustiť „čistiek“ vo vlastných radoch. A to z dôvodu účasti niektorých členov na katolíckych procesiách. Avšak ako bolo vyššie uvedené zo strany Sokolov voči Orlom sa vzniesli závažnejšie obvinenia. Všetky prípady mali niekoľko spoločných znakov – aktérmi boli dievčatá z miestneho Sokola a zároveň sa odohrali na pôde škôl.

Napätá vzťahy na príklade žien a dievčat

Vzťahy medzi členmi Sokola a Orla boli napäté už v priebehu dvadsiatych rokov 20. storočia. To sa prejavilo aj mimo jednôt, najmä v miestnych kostoloch či na školskej pôde. Súviselo to okrem iného s pastierskym listom slovenských biskupov z decembra 1924. Biskupi v ňom odsúdili činnosť protikresťanských organizácií, ku ktorým zaradili aj Sokol, socialistické, komunistické či nihilistické

⁵¹ Napojenie osvetovo-telovýchovných organizácií na československých politikov bolo pomerne častým javom. Sokolom bolo vytýkané, že aj napriek ich apolitickosti sú naviazaní na najvyššie politické kruhy v republike. Naopak Orli netajili svoje napojenie najmä na ľudáckych politikov, ktorí vo väčšine boli aj členmi orolskej organizácie. Napäté vzťahy medzi Sokolmi a Orlami eskaloval aj v súvislosti s politickou scénou. V roku 1932 pravidelný prispievateľ do Věstníku sokolskom František Mašek ostro reagoval na Orlov v súvislosti s všesokolským zletom a plánovanými Tyršovymi oslavami. „Tato organisace, sloužící jedné politické straně, stále nechce pochopiti rozdíl myšlenky sokolské a myšlenky orolské“ zdôraznil orolské napojenie na politikov. MAŠEK, František. Oslavy Tyršovy a Orel. In Věstník sokolský. List Československé obce sokolské, roč. XXXIV, č. 37, s. 688.

⁵² In Slovenský Orol, roč. II, č. 3, s. 48, Čo chce Sokol?

⁵³ „Naša katolíckosť uvedená do života musí sa ukázať tým, že každý jednotlivý slovenský orol je vždy v službách Cirkvi a jej predstaviteľov. A naša slovenskosť uvedená do života ukáže sa v tom, keď bude slovenský orol v každom čase prednou strážou napredujúceho slovenského nacionalizmu“ písalo sa v Slovenskom Orle v roku 1937. Nacionalizmus v orolskej organizácii na Slovensku výrazne vplýval nielen na svojich radových členov, no najmä na vedúcich predstaviteľov. Tí v priebehu vojnových rokov zastávali popredné miesta v Hlinkovej slovenskej ľudovej strane či v Hlinkovej garde. TEMEŠ, Marián. Slovenské orolstvo je strážcom najvyšších hodnôt. In Slovenský Orol, roč. II, č. 3, s. 49.

⁵⁴ MACÁK, J. Slovenský Orol a iné spolky mládeže. In Slovenský Orol, roč. II, č. 4, s. 70.

organizácie. Akákoľvek činnosť v týchto spolkoch zo strany katolíckych veriacich bola trestaná odopretím poskytovania cirkevných sviatostí či vyobcovaním z cirkvi.⁵⁵ K niekoľkým prípadom trestov pre členky, ale aj pre členov Sokola, došlo primárne v roku 1925. V tomto roku sa naplno prejavila platnosť pastierskeho listu slovenských biskupov. Predkladám niekoľko prípadov z prostredia škôl, na ktorých bola viditeľná intenzita napätia vo vzťahu kňazov, učiteľov náboženstva a priaznivcov Orla voči „protikatolíckym“ Sokolom resp. členkám Sokola. Vo väčšine prípadov došlo k jasnému nesúhlasu a „rebélii“ zo strany žiačok či k obviňovaniu kňazov a katechétov z nacionalizmu⁵⁶. Prípady zostali buď vyriešené za dverami školských inšpektorátov, alebo boli postúpené až na Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska, Referát ministerstva školstva a národnej osvety či na miestne četnícke stanice.

Prezídium župného úradu v Bratislave zaznamenalo v priebehu roka 1925 niekoľko prípadov. Podanie trestného oznámenia v dvoch prípadoch spájalo meno františkánskeho kňaza B. K. pôsobiaceho vo františkánskom kostole v Trnave. Prvý prípad pri jeho mene sa týkal dvoch žiačok z VIII. triedy obecnej kláštornej školy. Ako členky miestnej sokolskej jednoty museli františkánskeho kňazovi priniesť písomné prehlásenie od rodičov, že viac nebudú navštevovať Sokola a rovno z neho vystúpiť. Zároveň im pohrozil, že nebudú pripustené k veľkonočnej spovedi. Ďalší prípad súvisel so žiačkou III. triedy štátnej meštianskej školy v Trnave. V tomto prípade figurovala aj miestna katolícka jednota Orol. Počas veľkonočnej spovede 4. apríla 1925 františkánsky kňaz odmietol dať rozhrešenie žiačke III. triedy dokým neprestúpi zo Sokola do Orla. Pri spovedi jej zdôraznil, že Sokol je protikatolícky a že od roku 1920 sa Sokoli podpisujú do existujúcich listín a kníh proti katolíckej cirkvi a náboženstvu.⁵⁷

Prezídium župného úradu v Bratislave riešilo od júna 1925 ďalší prípad, tentoraz z Beckova. Podľa výpovedí žiakov a žiačiek II. triedy štátnej obecnej školy v Beckove učiteľ náboženstva a františkánsky vikár V. M. sa mal na hodine vyhrážať odopretím cirkevných obradov pri pohrebe a iných „príležitostiach“ pre katolíkov, ktorí vstúpili do Sokola. Vikár sa podľa výpovedí dopustil aj slovných útokov na miestnu jednotu Sokol a nabádania žiakov na vstup do jednoty Orol v obci. Vikár sa mal snažiť docieľiť obnovu orolskej jednoty. O prípade boli informované aj Ministerstvo s plnou mocou a Referát ministerstva školstva. Zároveň prípad riešila miestna četnícka stanica. Kauza sa uzavrela v priebehu júla 1925. Pri vyšetrovaní úrady zistili, že vikár V. M. si učením náboženstva privyrábal a teda nebol oficiálne zamestnaný. Zároveň sa mal dopustiť aj fyzických útokov

⁵⁵ BARTLOVÁ, Alena. Návrhy slovenských politických strán na zmenu štátoprávneho usporiadania ČSR v rokoch 1918 – 1935 a zapojenie HSĽS do vládnej koalície v rokoch 1927 – 1929. In ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava 2004, s. 139.

⁵⁶ Všetci obvinení boli priaznivcami či dokonca členmi Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, v ktorej zastávali významné funkcie. Niektorí boli zapletení do incidentov spojených s verejným prejavom odporu voči čechoslovakizmu a podnecovania slovenského nacionalizmu. Ich mená často figurovali v periodiku Slováč.

⁵⁷ SNA, f. Referát ministerstva školstva a národnej osvety (ďalej RMŠANO), č. k. 156, č. 4738, Košík Béda, františkánsky kňaz, odoprenie náboženských úkonov.

na žiakov⁵⁸. O niekoľko mesiacov neskôr Školský inšpektorát v Bratislave II. riešil prípad v ľudovej škole vo sv. Jure. Katechéta rímskokatolíckeho náboženstva na škole J. P. 16. decembra 1925 na hodine náboženstva v IV. triede štátnej ľudovej školy vyhlásil, že žiaci navštevujúci Sokola nebudú pripustení ku spovedi.⁵⁹

V tom istom roku riešil podobný prípad, a to sťažnosť na katechéta, Školský inšpektorát v Prešove I. Tento prípad sa oproti predchádzajúcim líšil v tom, že žiačka II. triedy na štátnej meštianskej škole v Prešove bola „len“ udelená známka nedostatočná z náboženstva. Žiačka prepadla aj z iných predmetov. No v súvislosti s prepadnutím z náboženstva bolo poznamenané, že žiačka je členkou Sokola. A to mal byť hlavný dôvod prepadnutia z náboženstva a odmietnutia dodatočného vyskúšania⁶⁰. O znížení známok z náboženstva informoval Referát ministerstva školstva a národnej osvety Školský inšpektorát vo Sv. Kríži pri Hrone (dnes Žiar nad Hronom). Referátu bola posunutá sťažnosť na katechéta J. B. pôsobiaceho na meštianskej škole v Novej Bani, ktorý sa mal dopustiť neoprávneného zníženia známok v prípade dvoch žiakov. Z uvedeného primárneho dôvodu, a to ich neúčasti v kostole z dôvodu ich účasti na inom podujatí. Ako členky Sokola uprednostnili župný sokolský zlet v Banskej Štiavnici, ktorý sa konal 14. júna 1925. Celý prípad z Novej Bane bol uzavretý s tým, že žiačky dostali zníženú známku na základe preskúšania z celoročnej látky. Zároveň samotný katechéta bol prepustený, no z iného dôvodu – zlého slovenského pravopisu⁶¹.

V marci roku 1938 Školský inšpektorát v Brezne nad Hronom zaznamenal prípad, ktorý sa odohral v Podbrezovej. Riaditeľ meštianskej školy v Podbrezovej vykonal výsluch žiačky II. triedy, ktorá bola obeťou fyzického útoku podbrezovského farára A. V. pôsobiaceho na škole. Tento prípad súvisel s členstvom v Sokole a s kázňou farára z neďalekej dediny Valaskej. Celý incident bol súhrou nedorozumení zo strany farára a žiačky, ktorý skončil fyzickým napadnutím žiačky zo strany farára a následného podania sťažnosti zo strany jej otca. Do celého incidentu boli zatiahnuté spolužiačky, ktoré figurovali v prípade ako svedkyne. Rovnako aj miestna telocvičná jednotka Sokol, v ktorej žiačka spolu s rodičmi pôsobili. V prípade boli vypočuté obe strany, ktoré obojstrannú vinu odmietali.⁶² Celý prípad sa dostal do rúk školského inšpektora sídliaceho v okresnej obci Brezno nad Hronom. Ten vo svojom vyhlásení celý prípad uzavrel slovami: *„Z výpovedí oboch strán v tomto prípade nemožno zistiť [„]úmyselnosť, tendenciu[„], skôr akúsi prenáhlenosť, preto tun. úrad žiada riaditeľstvo školy v záujme zachovania ducha snášanlivosti tento prípad likvidovať mierne písomným sdelením výpovedi...“*⁶³.

⁵⁸ SNA, f. RMŠANO, č. k. 156, č. 5048 a 7742, Macháček Vojtěch vikár z Beckova.

⁵⁹ SNA, f. RMŠANO, č. k. 156, č. 4435 a 6594, Nepripustenie žiakov navštevujúcich jednotu „SOKOL“ ke zpovedi.

⁶⁰ SNA, f. RMŠANO, č. k. 156, č. 57196 a 42455, Hilda Kolářová, žiačka mešť. školy v Prešove, sťažnosť.

⁶¹ SNA, f. RMŠANO, č. k. 156, č. 41799 a 1730, Ján Bob, katecheta štát. mešť. školy v Novej Bani, sťažnosť skrz sničenia známok.

⁶² Štátny archív v Banskej Bystrici (ďalej ŠABB), fond (ďalej ako f.) Školský inšpektorát v Brezne nad Hronom (ďalej ŠIBNH), číslo (ďalej č.) 230/1938, 942/1938, 73/1938, Alice Šimunová, žiačka mešť. šk. v Podbrezovej, sťažnosť rodičov.

⁶³ ŠABB, f. ŠIBNH, č. 1152/1938, Alice Šimunová, žiačka mešť. šk. v Podbrezovej, sťažnosť rodičov.

Na vyššie predložených prípadoch možno vidieť, že jednotliví cirkevní predstavitelia sa zachovali prevažne unáhle a skratovo. Viacerí však konali aj cieľne s úmyslom zdiskreditovať miestne sokolské jednoty, ktoré zatienili katolícke orolské jednoty. Samotné cvičenie dievčat nepredstavovalo hrozbu pre predstaviteľov katolíctva. No problémom bolo to, že dievčatá cvičili v Sokole a nie v Orle. Preto mohol medzi predstaviteľmi katolíckej viery prevládať strach z úpadku viery u budúcej generácii na Slovensku.

Záver

Osvetovo-telovýchovnej organizácii Orol v medzivojnovom období sa dlhodobo neprisudzovala zvlášť výrazná úloha v spoločnosti na Slovensku. Jedine v súvislosti s hlavnými predstaviteľmi, ktorí boli vo väčšine členmi Hlinkovej slovenskej ľudovej strany a v období Slovenského štátu vysokí štátni predstavitelia. No v prípade rozvoja telovýchovy a športu bola orolská organizácia vnímaná skôr ako oponent Sokola. Nedostatočný záujem o výskum osvetovo-telovýchovnej organizácie Orol podčiarkol aj fakt, že k slovenskej vetve neexistuje ucelený archívny fond. Pár dokumentov o štruktúre či telovýchovnej činnosti boli uložené vo viacerých archívnych fondoch v Slovenskom národnom archíve v Bratislave. Napriek tomu orolská organizácia disponovala rozsiahlou knižnicou resp. slovenskí Orli podporovali tlač viacerých vlastných periodík – *Tatranský Orol*, *Slovenský Orol*, *Stráž Tatier*, *Orlík*. Zároveň členovia Orla boli pravidelnými prispievateľmi do uvedených periodík. Väčšina publikovaných textov o osвете a telovýchove v orolskej organizácii mali viac deskriptívny charakter a kládol sa dôraz primárne na pôsobenie mužov v organizácii. Naopak výchova a úloha žien bola len okrajovo spomenutá.

Vo vyššie uvedenom texte som kládla dôraz primárne na telovýchovné aktivity žien v orolskej organizácii na Slovensku, ktorá si v priebehu medzivojnového obdobia prechádzala rôznymi vývojovými etapami. V prvých rokoch sa orolská organizácia na Slovensku potýkala s nedostatočným množstvom cvičiteľov, cvičebných pomôcok a priestorov pri mužoch, ale aj pri ženách. Kým v prvých rokoch bola viditeľnejšia snaha o zreorganizovanie mužskej výchovy, tak pri ženách to bol skôr okrajový záujem. Až kým v roku 1925 Emília Allárová v periodiku *Stráž Tatier* neuverejnila úvahu, v ktorej predostrela potrebu reorganizácie ženského telocviku. Od roku 1925 bolo možné vidieť zvýšenie záujmu o ženský telocvik, ktorý sa od roku 1928 uberal opačným smerom. Prevažne puritánska výchova súvisela viac s verejnou prezentáciou celej orolskej organizácie najmä na krajských zletoch, ako so samotnou telovýchovou, ktorá sa niesla skôr v znamení prejavov katolíckych cností. V roku 1930 sa výchova žien dostala do bodu stagnácie, kedy celá orolská organizácia bojovala s nedostatkom členov. Hlavné Orlice, ktoré pravidelne prispievali do orolských periodík, zamerali svoje články na predstavenie svojich nápadov ako prilákať nových členov, no najmä členky do svojich radov. Poukázali na význam športu resp. ľahkej atletiky. Ďalej sa zamerali na oslovenie najmä dedinských žien, medzi ktorými prevládalo silné katolícke vierovyznanie. Zameraním sa na dedinské ženy nechceli dosiahnuť len

prílív nových členiek, ale najmä zamedziť rozširovaniu sa osvetovo-telovýchovnej organizácie Sokol.

Orolská organizácia, ako katolícka, odmietala spolky nekatolíckeho charakteru ako Sokol či robotnícke organizácie. Problémy medzi Sokolmi a Orlami sa prenášali nielen do uverejnených článkov, ale aj medzi vlastných členov. Orli obviňovali Sokolov zo slovných útokov na predstaviteľov cirkvi. Rovnako útočili na Sokolov aj z dôvodu ich vzťahov so štátnymi predstaviteľmi a väčšou finančnou podporou. Nevraživosť voči Sokolom sa preniesla aj na školskú pôdu. Niekoľko prípadov zo škôl malo viacero spoločných znakov – členstvo v Sokole, slovné a fyzické útoky na žiačky od miestnych kňazov či učiteľov náboženstva. Tieto prípady sa prevažne udiali okolo roku 1925 a možno ich pokladať za priamy následok pastierskeho listu z decembra 1924. K niekoľkým prípadom došlo od roku 1925 až do roku 1938, kedy bol zaznamenaný posledný prípad. Orolská organizácia bola na sklonku roka 1938 rozpustená a jej majetok prešiel pod správu Hlinkovej gardy.

Aj keď orolská organizácia na Slovensku bola spájaná s Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou a viacerými kauzami, išlo o významnú spoločenskú osvetovo-telovýchovnú organizáciu, ktorej stále nebol venovaný hlbší výskum či už v súvislosti s jej politickým prepojením na ľudovú stranu alebo s rozvojom telovýchovy a športu na Slovensku.

Zoznam použitých prameňov a literatúry:

Archívne pramene:

Slovenský národný archív v Bratislave, fond Minister s plnou mocou pre správu Slovenska, č. š. 337.

Slovenský národný archív v Bratislave, fond Policajné riaditeľstvo 1920 – 1950, č. š. 110.

Slovenský národný archív v Bratislave, fond Referát Ministerstva školstva a národnej osvetu v Bratislave, č. š. 156.

Štátny archív v Banskej Bystrici, fond Školský inšpektorát v Brezne nad Hronom, č. 230/1938, 942/1938, 73/1938, 1152/1938.

Štátny archív v Trnave, fond Okresný úrad v Trnave, č. š. 100.

Dobová tlač:

Slovenský Orol 1936, 1937.

Stráž Tatier 1925, 1928, 1930.

Športový Týždeň 1928.

Tatranský Orol 1930, 1931, 1932.

Vestník sokolský 1931, 1932, 1933, 1934.

Publikované pramene:

BUREŠ, Prokop–PLICHTA, Jan. Sport a tělesná kultura v Čsl. republice a cizině. Praha 1931.

FIKAR, Alois. O sokole a sokolství. Praha 1947.

IZAKOVIČ, Alexej. Ročenka Slovenského Orla. Nové Zámky 1937.

IZAKOVIČ, Alexej. Stručné dejiny Orla. B. m, b. r.

SIDOR, Karol. Denníky 1930 – 1939. Bratislava 2010.
VÁLEK, Ján. Základný telocvik. Trnava 1922.

Monografie a zborníky ako celok:

BERANOVÁ, Jitka – WAIC, Marek. Kultúrne výchovná a vzdelávacia činnosť českých telovýchovných organizácií. Praha 1998.
OSYKOVÁ, Linda. Volebné kampane politických strán na Slovensku počas 1. ČSR. Bratislava 2012.
PERÚTKA, Jaromír a kol. Dejiny telesnej kultúry. Bratislava 1998.
TAMÁŠOVÁ, Viola. História, tradície a odkaz vybraných mládežníckych organizácií na Slovensku (1918 – 1939). Bratislava 2000. 1 zoš.
WAIC, Marek. Tělovýchova a sport ve službách české národní emancipace. Praha 2013.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách:

ARPÁŠ, Róbert. Pribinove slávnosti ako pripomienka cirkevno-národnej veľkomoravskej tradície. In Historický časopis, 2017, roč. 65, č. 4, s. 655-674.
BARTLOVÁ, Alena. Návrhy slovenských politických strán na zmenu štátoprávneho usporiadania ČSR v rokoch 1918 – 1935 a zapojenie HSĽS do vládnej koalície v rokoch 1927 – 1929. In ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava 2004, s. 123-164.
STRACHOVÁ, Milena – VOSTRÝ, Zdeněk. Orel ve stínu sokolských křídel: příspěvek k dějinám katolické tělovýchovné organizace. In Historický časopis, 2020, roč. 68, č. 3, s. 439-461.
TLUSTÝ, Tomáš. Slovenský Orel a jeho spory s brněnským orelským ústředím v průběhu 30. let 20. století. In Studia Kinanthropologica, 2020, roč. XXI, č. 3, s. 283-294.

Internetové zdroje:

Rím. kat. muž. učit. ústav v Bánovciach n. B. I. Výročná zpráva 1934 – 1938. Žilina, 1938. Dostupné na: <<http://digit.spkg.sk/VYROCNE%20SKOLSKO%20SPRAVY/VYR%20SKOL%20SPRAVY%20SLOV%20SKOL/Ucit.%20ustav%20v%20Bánovciach%20nad%20Beb/1.%20výr.%20zpr.%20R.-kat.%20muž.%20učit.%20ústavu%20v%20Bánovciach%20n.%20Beb.%201934-38.pdf>> [1. 7. 2023].
Životopis Alexeja Izakoviča. Dostupné na: <https://www.knihydominikani.sk/hlavna_schemhladat_3?kpcmeno=izakovicalexej> [20. 4. 2023].
Životopis Augustína Rašku. Dostupné na: <https://www.knihydominikani.sk/hlavna_schemhladat_3?kpcmeno=raskaaugustin> [20. 4. 2023].

Nepublikované práce:

GREXA, Ján. Orol na Slovensku v r. 1919 – 1938. Rigorózna práca. Bratislava 1971.
MLYNEKOVÁ, Barbora. Počiatky českého olympijského hnutia. Diplomová práca. Bratislava 2016.

Počet slov: 8915

Počet znakov (vrátane medzier): 61 830